

173 § Johanneksenkirjon kirkkosalin pienen kappelin rakentamisesta päättäminen

Päätösehdotus

Yhteinen kirkkoneuvosto päättää

- 1) hyväksyä Vilhelm Helander, Juha Leiviskä, arkkitehdit Safa:n laatiman suunnitelman Johanneksenkirjon kirkkosalin pienen kappelin rakentamiseksi;
- 2) hyväksyä hankkeen enimmäiskustannusarvioksi 235.000 euroa (sis. alv.) hintatasossa 1/2021 Haahtela-indeksi 101 vuodelle 2022 toteutettavaksi edellyttäen, että yhteinen kirkkovaltuusto myöntää hankkeelle rahoituksen vuodelle 2022.
- 3) oikeuttaa kiinteistöjohtajan valitsemaan Johanneksenkirjon kirkkosalin pienen kappelin rakentamisen urakoitsijan ja käynnistämään rakennustyöt, kun edellytykset lupien ja rahoituksen puolesta ovat kunnossa.

Päätös

Päätösehdotus hyväksyttiin.

Selostus

Yleistä

Vuonna 1891 valmistunut Johanneksenkirjo on Helsingin tärkeimpiä arkkitehtonisia maamerkkejä ja seurakunnallisen toiminnan keskuksia. Se on runsaita yksityiskohtiaan myöten Suomen perusteellisimmin toteutettu ja parhaiten säilynyt uusgoottilainen tiilikirjo. Johanneksenkirjo sijaitsee Helsingin kaupungin 7. kaupunginosassa (Ullanlinna) korttelin 106 tontilla 1. Osoite on Korkeavuorenkatu 12, 00120 Helsinki. Kirkorakennus on Helsingin seurakuntayhtymän omistuksessa, ja seurakuntayhtymällä on hallinta- ja käyttöoikeus Helsingin kaupungin omistamaan kirkkotonttiin.

Johanneksenkirjolla on erittäin suurta arkkitehtonista ja arkkitehtuurihistoriallista sekä rakennustekniikan historiaan liittyvää arvoa. Kirjo on edustava esimerkki uusien teollisten rakennusmateriaalien soveltamisesta uusgoottilaiseen muotokieleeseen. Julkisivujen betonikoristeet ovat monimuotoisuudessaan ja runsaudessaan ainutlaatuiset Suomessa. Suorastaan katedraalimaista vaikutelmaa tehostavat sen tavanomaista seurakuntakirjoa suurempi koko ja kaksitornisuus. Johanneksenkirjo on myös arvokas esimerkki arkkitehtuurin ja arkkitehtityön kansainvälisyydestä 1800-luvulla. Suomen uusgoottilaisten tiilikirjojen joukossa

juuri Johanneksenkirkossa uusgotiikan arkkitehtoniset ihanteet ja muotokieli rikasta koristelua myöten ovat toteutuneet perusteellisimmin.

Punatiilestä muuratut julkisivut betonikoristeineen rakennettiin aikoinaan kestäviksi, mutta betonikoristeet ja varsinkin alkujaan betonipinnalla olleet korkeat päätornit ovat alttiina koville säärasituksille. Julkisivuja ja vesikattoja sekä monimuotoisia betonikoristeita on jouduttu korjaamaan toistuvasti kirkon alkuajoista lähtien aina parin-kolmenkymmenen vuoden välein. Korjauksista huolimatta kirkon ulkoasu on säilynyt hyvin alkuperäisenä ja merkittävimmät muutokset ovat olleet betonipintojen verhoamiset kuparipelleillä.

Kirkon rakennus- ja korjaushistoriaa

Johanneksenkirkon, Helsingin kolmannen luterilaisen kirkon, suunnitteli vuonna 1878 järjestetyn kansainvälisen arkkitehtikilpailun tuloksena tukholmalainen arkkitehti Adolf Emil Melander (1845–1933). Kirkko rakennettiin vuosina 1887–1891. Katedraalimainen usgoottilainen Johanneksenkirkko konetiiliseen, runsaine betonikoristeineen ja valurautaisine pylväineen ja ikkunoineen oli Suomen tuolloisen rakennusteollisuuden huippusaavutuksia.

Helsingin asukasmäärä lisääntyi ripeästi 1850-luvulta alkaen, ja kaupungin kaksi evankelis-luterilaista kirkkoa, v. 1826 valmistunut Vanha kirkko ja v. 1852 valmistunut Nikolainkirkko (nykyinen tuomiokirkko) kävivät yhä ahtaammiksi. Ajatus kolmannen kirkon rakentamisesta esitettiin kirkonkokouksessa jo v. 1864. Ensimmäinen askel kohti ajatuksen toteutumista otettiin v. 1873, kun kirkonkokous päätti sijoittaa uuden kirkon kaupungin eteläosaan, jota tuolloin vasta asemakaavoitettiin. Vuonna 1875 hyväksytyssä asemakaavassa sille varattiinkin tontti Punanotkon rinteeltä.

Huhtikuussa 1878 kirkkoneuvosto julisti sekä koti- että ulkomaisille arkkitehdeille suunnatun suunnittelukilpailun uudesta kirkosta. Kilpailuohjelman mukaan sen tuli olla kolmilaivainen, 3500–4000-paikkainen ja varustettu kellotornilla. Rakennusmateriaalina tuli käyttää puhtaaksi muurattua tiiltä.

1880-luvun alkuvuosina kilpailun voittanut Melander jatkoi suunnittelutyötä kilpailuehdotuksensa pohjalta ja v. 1885 uuden kirkon piirustukset saivat senaatin vahvistuksen, ja v. 1886 kirkonkokous päätti käynnistää rakennustyöt mahdollisimman nopeasti.

Uuden kirkon rakennustyöt aloitettiin tammikuussa 1887 jyrkän ja kallioiden rakennuspaikan louhinnalla ja terassoinneilla. Graniittiperustukset ja -sokkelit valmistuivat keväällä 1888, ja muuraustyöhön ryhdyttiin toukokuussa. Kirkko saatiin vesikaton suojaan v. 1889 loppuun mennessä lukuun ottamatta päätorneja, joiden muurausta ja viimeistelyä jatkettiin vielä kesinä 1890 ja 1891. Kirkon sisustustyöt tehtiin v. 1890–1891 aikana. Joulukuussa 1891 kirkko oli valmis vihittäväksi käyttöönsä.

Aluksi kirkkoa kutsuttiin Uudeksi kirkoksi. Kun v. 1904 alettiin suunnitella alati kasvavan kaupungin neljättä evankelis-luterilaista kirkkoa Kallioon, Uusi kirkko nimettiin Johanneksenkirkoksi.

Kirkon julkisivuja ja vesikattoja on korjattu useissa vaiheissa. Päätorvien tiilirakenteiset, betonikoristein varustetut huiput päällystettiin kuparipellillä jo vuonna 1911, päätorvien pienemmät kulmatornit vuosina 1934–1935. Muut vesikatteet uusittiin kuparipelistä vuonna 1956; tällöin katonharjoilta poistettiin valurautakoristeet. Julkisivuja ja varsinkin niiden betonikoristeita korjattiin vuosina 1959 ja 1977–1979. Perusteellisesti julkisivuja korjattiin viimeksi vuosina 1990–1991, jolloin mm. useita betonikoristeita uusittiin osittain tai kokonaan. Nyt on kirkossa jälleen käynnissä vastaavanlaiset korjaukset.

Kirkon sisätiloja on jossakin määrin muutettu myöhemmissä korjauksissa. Vuosien 1990–1991 peruskorjauksessa kirkon kellariin rakennettiin aputiloja ja kirkko varustettiin esteettömällä sisäankäynnillä.

Korjauksista huolimatta Johanneksenkirkon ulkoasu on säilynyt vuosikymmenten aikana hyvin alkuperäisenä. Tarkemmin kirkon syntyhistoriasta ja korjauksista on kerrottu hankesuunnitelman liitteenä olevassa rakennushistoriaselvityksessä ja sen korjaushistoriapiirustuksissa.

Kulttuurihistorialliset ja kaupunkikuvalliset arvot

Kirkkorakennusta on enimmäkseen ylläpidetty sellaisenaan, ilman pyrkimystä ajanmukaistamiseen riippumatta uusgotiikan yleisen arvostuksen vaihteluista.

Edellä mainittuja arvoja korostaa Johanneksenkirkon hyvä säilyneisyys. Tämä ei koske vain arkkitehtonisia muotoja, vaan myös rakennusmateriaaleja, rakennusosia ja niiden yksityiskohtia, jotka ovat suureksi osaksi alkuperäisiä tai mahdollisimman tarkoin alkuperäisiä vastaaviksi korjattuja tai uusittuja. Vain vesikatot ovat kokeneet materiaalin osalta merkittävän muutoksen. Betonikoristeiden säilyneisyys on kansainvälisestikin merkittävää: vastaavissa ruotsalaisissa betonikoristeisissa esimerkeissä, Uppsalan tuomiokirkossa ja Tukholman Johanneskyrkanissa betonikoristeet on suureksi osaksi poistettu ja jäljelle jääneetkin pellitetty näkymättömiin.

Johanneksenkirkolla ja sitä ympäröivällä puistolla on erittäin suurta kaupunkikuvallista arvoa niin koko kaupungin kuin lähiympäristönkin kannalta. Eteläisen Helsingin korkeimmalle kohdalle rakennettu kirkko ja sen noin 95 metrin korkeuteen merenpinnasta kohoavat päätornit ovat Helsingin kantakaupungin tärkeimpiä maamerkkejä. Päätornit näkyvät kauas niin merelle ja kuin sisämaankin suuntaan, ja ne ovat mielenkiintoisella tavalla läsnä myös monissa katunäkymissä. Viisto näkymä Korkeavuorenkadun suunnasta kohti kirkon tornijulkisivua on juhlaava. Näkymät Johanneksenkentän yli kohti terrassoidulta tasanteeltaan kohoavaa kirkkoa kuuluvat Helsingin tunnusomaisimpiin. Johanneksenkirkkoa, -puistoa ja -kenttää ympäröivä rakennuskanta muodostaa historiallisesti kerroksellisen, harmonisen kaupunkikuvallisen kokonaisuuden.

Nykyinen tilanne ja korjaustarpeet

Johanneksen kirkko on Johannes församlingin pääkirkko, ja sitä käyttää myös Tuomiokirkkoseurakunta, etenkin vihkikirkkona. Johannes församling käyttää kirkkoa päivittäin. Toimituksina on sunnuntaimessuja, hetkirukouksia, musiikkitilaisuuksia ja muuta kirkollista käyttöä.

Kirkon heikkous nykyaikaisessa seurakuntakäytössä on, että se on kokonaan sisustettu kiinteillä penkeillä. Tämä oli ihanne, kun kirkko valmistui. Nykyään tarvitaan enemmän monikäyttöisyyttä. Aikaisemmin on kirkosta poistettu penkkejä edestä keskellä, jotta musiikkiesiintymisille saadaan paremmat tilat.

Seurakunta on ilmaissut, että kirkkoon olisi hyvä mahdollistaa tila, johon voi järjestää pienemmät toimitukset ja hartaudet, leikkitala lapsille, tilapäisille näyttelyille, jouluseimelle, kastepuulle ja pääsiäispuutarhalle. Tämä vaatii, että kiinteät penkit poistetaan sopivalta alueelta ja siihen luodaan toisen tyyppinen tila.

Kirkossa on myös tarvetta uusia äänentoistojärjestelmä, josta seurakuntaneuvosto on tehnyt esityksen (535/2021:1). Kuuluvuus on heikko suurissa osissa kirkkoa ja nykyinen laitteistokaappi sijaitsee suunnitellun kappelin alttaripäädystä. Uusi äänentoistojärjestelmä mahdollistaisi myös suoratoiston järjestämisen.

Esitettyjä muutoksia tukee myös Kirkkohallituksen mietintö 2019, ”Samman katon alle”, julkaisu 78.

Korjaustavoitteet

Korjauksen tavoitteena on luoda yllä kuvattu tila niin, ettei kirkon alkuperäinen luonne kärsi. Kirkkosalin kuorin viereisen sivulaivan alueesta, joka sijaitsee saarnatuolin takana, olisi tarkoitus tehdä monikäyttöinen tila kappelitoimituksia sekä muuta vaihtelevaa käyttöä palvelemaan. Sinne sijoitettaisiin myös tilavaraus seimeä, kynttelikköä ja kastepuuta varten. Järjestely edellyttää suurelta osin alueen vanhojen penkkien poistamista. Tarkoituksena on rakentaa uusi aluetta rajaava matala seinäke sekä alttaripöytä ja alttaritaulu. Valaistuksen avulla mahdollistettaisiin itsenäisen tilan tuntua ilman, että tarvittaisiin väliseiniä tai muita kiinteitä rakenteita.

Tämän lisäksi luotaisiin sisäänkäynnin yhteyteen väljempi tila poistamalla kaksi penkkiriviä keskilaivan alueelta.

Rakennussuojelutilanne

Ennen vuotta 1917 rakennettuna kirkkona Johanneksen kirkko on suojeltu kirkkolain nojalla. Museovirasto on luokitellut Johanneksen kirkon ympäristön Valtakunnallisesti merkittäväksi kulttuuriympäristöksi RKY.

Voimassa olevassa asemakaavassa 7948 JohanneksenkirKKo on varustettu suojelumerkinnällä ark: *”Rakennustaiteellisesti ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten rakennusala. Tässä tontin osassa olevaa rakennusta ei saa purkaa eikä siinä saa suorittaa sellaisia lisärakentamis- tai muutostöitä, jotka tarvelevät katujulkisivujen, vesikaton tai sisätilojen rakennustaiteellista tai kulttuurihistoriallista arvoa tai tyyliä. Mikäli rakennuksessa on aikaisemmin suoritettu tällaisia toimenpiteitä, on rakennus lisärakentamis- tai muutostöiden yhteydessä pyrittävä korjaamaan rakennuksen tyyliin hyvin soveltuvalla tavalla.”*

Lausunnot ja luvat

Museovirasto antoi lausunnon JohanneksenkirKKon kirkkosalin pienen kappelin korjauksesta 21.12.2020. Lausunnossa se puoltaa hankkeen toteutusta korjaussuunnitelmassa esitettyjen ratkaisujen pohjalta. Lausunnossa Museovirasto pitää korjaustyötä kirkkorakennuksen oleellisena muutoksena, joten hankesuunnitelma edellyttää Kirkkohallituksen lupalausuntoa.

Arkkitehdin käymien neuvottelujen perusteella Helsingin kaupungin rakennusvalvonnan kanta on, että hankkeelle ei tarvita rakennuslupaa. Rakennusvalvonta on saanut Museoviraston lausunnon.

Erillistä lapsivaikutusten arviointia ei ole hankkeesta teetetty, koska sisätilat ja kulut tiloihin säilyvät suurimmalta osalta ennallaan.

Toteutusmuoto ja maksuperusteet

Hankkeeseen toteutuksen urakkamuodoksi on ajateltu kokonaisurakkaa kiinteällä hinnalla, jossa valittu urakoitsija toimii pääurakoitsijana ja lainsäädännön tarkoittamana päätoteuttajana ja vastaa koko hankkeen toteutuksesta päätetyllä ja sovitulla tarjoushinnalla.

Hankekustannukset

Hankkeeseen tehtävään arkkitehdin laatimiin ja korjaustöiden luonnosuunnitelmiin pohjautuva korjausten kustannusarvio on 235.000,00 euroa (sis. alv. 24%), hintatasossa xxx/x.2021 Haahtela-indeksi (xxx/21). Kustannusarvio jakautuu (alv 24%):

Arkkitehtisuunnittelu ja työnaikainen valvonta: 50.000 €

Sähkösuunnittelu ja työnaikainen valvonta: 7.500 €

Rakennussuunnittelu ja määrälaskenta: 2.500 €

Rakennustyöt: 150.000 €

Sähköasennukset: 10.000 €

Hankevaraus: 15.000 €

Aikataulu

Hanke toteutetaan heti kirkkohallituksen puoltavan lausunnon jälkeen vuoden 2022 aikana.

Hankkeen riskit

Hankkeen kaikkia riskejä on kartoitettu ja huomioitu mahdollisimman laajalti tekemällä ennakkoon mm. selvityksiä kiintokalusteiden osalta. Tästä huolimatta purkutöiden yhteydessä voi aina paljastua yllätyksiä, joihin pyritään varautumaan mahdollisimman hyvin hankevarauksella.

Korjaustyö ja toiminta kirkossa sovitaan yhteen siten, että riskitilanteet saadaan minimoitua.

Laadun ja kustannustenkin kannalta oleellista on myös, saadaanko korjaustyöhön kiinnitettyä pätevä pääurakoitsija ja erityisesti erikoisalojen ammattilaisia aliurakoitsijoiksi. Hankkeen kiinnostavuutta ja taitavien toteuttajien löytymistä pyritään edistämään mm. markkinoimalla sitä vaativana kirkollisena ja museaalisena referenssinä, jota urakoitsija voi käyttää markkinoinnissaan.

Liitteet

- 48 HELSINKI Johanneksenkirkon sisätilan muutostyöt, museovieraston lausunto
- 49 13 Uusi kappeli, luonnosvaihe 5, pohjapiirustus 1_50
- 50 14 Uusi kappeli, luonnosvaihe 5, leikkaus 1_25
- 51 12 Pohjapiirustus 1_200

